

Miljøpersepsjoner i Nordvest-Russland

Problemoppfatninger knyttet til petroleumsutbygging i Barentshavet

Geir Hønneland

forskningsleder FNI og
professor II, Universitetet i
Tromsø

Jørgen Holten Jørgensen

forsker FNI/rådgiver Syssel-
mannen på Svalbard

Arild Moe

assisterende direktør FNI

– Moderne teknologi og statlige krav skulle borge for at dette går bra. Hvis det mot formodning ikke skulle gjøre det, ligger feilen hos ingeniørene, ikke i for lite oppmerksomhet mot miljøet.

Russisk havforsker

– Så lenge det ikke skjer noe konkret [på sokkelen], er det lite befolkningen kan ta stilling til.

Russisk miljøforsker

Det har den siste tiden vært stor oppmerksomhet i Norge rundt pågående og fremtidig utbygging av petroleumsvirksomhet i Barentshavet. På norsk sokkel vil gassproduksjon på *Snøhvit* settes i gang i 2007, oljefeltet *Goliat* vurderes som lovende, og en ny konsesjonsrunde har tiltrukket betydelig interesse. På russisk sokkel er det mulig at oljeproduksjon igangsettes på *Prirazlomnoje*-feltet i 2008. Etablering av et nytt lovverk for oljevirksomheten kan føre til at det endelig blir utlysninger av nye leteblokker, noe som er blitt utsatt flere ganger. Stor spenning er knyttet til når russerne vil starte utbyggingen av *Sjtokman*-feltet, som vil bli verdens største gassprosjekt til havs når det settes i produksjon. Planene om et internasjonalt konsortium er lagt til side, men det russiske gasselskapet Gazprom hevder de vil kunne stå for utbygging selv, med utenlandske selskaper i støtteroller. Realismen i dette opplegget betviles imidlertid av flere observatører (Moe 2006). Selv om tidsperspektivene er usikre, er det liten tvil om at det går mot økt aktivitet i norsk så vel som russisk Barentshav.

I Norge har spørsmålet om økt virksomhet i Barentshavet fremkalt en til dels heftig offentlig debatt (Jensen 2006). Mens nordnorske politiske aktører generelt har ønsket petroleumsutbyggingen velkommen ut fra forventninger om økt sysselsetting, har norske miljøvernorganisasjoner vært de sterkeste motstanderne av utbygging. Miljøspørsmålet synes å stå i sentrum for debatten: Skal vi ta sjansen på en petroleumsutbygging som (ifølge motstanderne) kan gjøre ubotelig skade på det sårbare arktiske miljøet? Videre blir forholdet til fiskerisektoren trukket frem: Skal vi ta sjansen på en utbygging som potensielt kan være til skade for utnyttelsen av de fornybare fiskeressursene?¹

Formålet med denne artikkelen er å gi et innblikk i tilsvarende problemoppfatninger på russisk side. Artikkelen bygger på en intervjuundersøkelse forfatterne gjorde i Nordvest-Russland,² St. Petersburg og Moskva høsten 2005.³ Spørsmålet vi stiller oss, er om det i det hele tatt finnes klare oppfatninger om petroleumsutbygging i Barentshavet blant sentrale aktører i Nordvest-Russland, som politiske miljøer, næringsliv, forskningsmiljøer og miljøvernorganisasjoner. I den grad bestemte holdninger lar seg spore, vil vi videre diskutere hvorvidt det kan sies å foreligge tydelige skillelinjer mellom ulike typer aktører. Hvilke miljøutfordringer – inklusive forholdet til fiskerisektoren – er det russerne ser i tilknytning til utbyggingen av petroleumsvirksomhet i Barentshavet?

I det følgende vil vi først gi en nærmere beskrivelse av problemstillingen og konteksten intervjuene ble foretatt i. Den empiriske fremstillingen er delt i to: Først gjengir vi enkelte hovedinntrykk fra intervjumaterialet. Dette dreier seg ikke primært om substans – om man er for eller mot petroleumsutbygging på sokkelen – men mer om «innretning» på problemstillingen: Hvilke tilnærminger lar seg skille ut? Til en viss grad vil vi her også sette funnene inn i en ramme av tidligere studier av russiske miljøoppfatninger. Deretter går vi nærmere inn på hvilke holdninger som kom til uttrykk hos

1 Også her er det miljøvernorganisasjonene som påpeker interessekonflikt mellom fiskeri og petroleumsutvinning. Fiskerinæringen selv støtter en «kontrollert» petroleumsutbygging i Barentshavet. Antakelig er regionalpolitiske formål hovedgrunnen til dette.

2 Med Nordvest-Russland mener vi Murmansk og Arkhangelsk *oblast*'er («fylker») og Nenets autonome *okrug* («krets»). I norsk terminologi inkluderer vi vanligvis også republikkene Karelen og Komi i den geografiske betegnelsen Nordvest-Russland, som da omfatter hele den russiske del av Den euroarktiske Barentsregionen. I denne sammenheng holder vi imidlertid de to sørligere republikkene utenfor da de i liten grad berøres av petroleumsutbyggingen i Barentshavet.

3 Intervjuene ble gjennomført som del av prosjektet «Miljøpersepsjoner i Russland» for Norsk Hydro Produksjon AS, Olje- og energiforskningscenter.

de ulike grupper av institusjoner vi konsulterte. Substansielle oppfatninger blir her mer fremtredende. Vi nøyer oss imidlertid med å referere dem ettersom naturfaglige vurderinger ligger utenfor vår kompetanse.

Problemformulering og metode

Artikkelen bygger på intervjuer gjennomført i Murmansk og Moskva i september 2005, i St. Petersburg i oktober 2005 og i Arkhangelsk, Narjan-Mar (Nenets) og Moskva i november 2005. I alt 23 institusjoner ble konsultert, 5–7 i hver av de nordvestrussiske byene, tre i Moskva og to i St. Petersburg. Ved en god del av intervjuene var 2–3 personer til stede (f.eks. fra ulike avdelinger i organisasjonen); antall intervjuede personer er således rundt 40. I tillegg hadde vi i løpet av reisene mer uformelle samtaler, f.eks. med lokale fiskere i en landsby utenfor Narjan-Mar.

I de tre nordvestrussiske byene ble representanter for myndighetsorganer, næringsaktører, miljøvernorganisasjoner og forskningsinstitutter intervjuet. I Moskva hadde vi intervjuer i Ministeriet for naturressurser samt ved et par forskningsinstitutter. I St. Petersburg oppsøkte vi to forskningsinstitutter som vi antok kunne ha synspunkter på petroleumsutbyggingen i Barentshavet. På det praktiske plan viste det seg enklest å få til avtaler med forskningsinstituttene og miljøvernorganisasjonene. Næringsaktørene var mindre tilgjengelige, mens myndighetene i de fleste tilfeller sa ja til å stille til intervju.⁴ Unntaket var de regionale myndighetene i Arkhangelsk, som på det aktuelle tidspunktet mente de ikke hadde sakkunnskaper til å bidra til vår problemstilling.

De utvalgte problemstillingene ble søkt belyst ved bruk av såkalte *dybdeintervjuer* (Rubin & Rubin 2005). Formålet med slike intervjuer er å trenge gjennom eventuelle «fasader» og nå frem til intervjuobjektens oppriktige forestillinger og meninger. En særlig utfordring er å kartlegge den sosiale konteksten for de ulike meningsdannelsene: Hvilke forhold tas for gitt, og hvilke gjør ikke det? I den konkrete sammenheng ble hovedspørsmålet: Fra hvilken synsvinkel betrakter man i dagens Nordvest-Russland miljøutfordringer knyttet til petroleumsutbygging i Barentshavet?

4 Dette til tross for at føderale myndighetsorganer, også deres avdelinger lokalisert i regionene, i 2004 fikk innskjerpet rutine for å ta imot besøkende fra utlandet. Ethvert møte med utlendinger ved de regionale avdelingene skal i prinsippet avklares med hovedkontoret i Moskva.

Intervjuene ble stort sett gjennomført på intervjuobjektene kontor og varte fra tre kvarters tid til rundt halvannen time. Samtlige intervjuer foregikk på russisk. Spørsmålsformuleringen var åpen; vi forsøkte i de fleste intervjuene å få intervjuobjektet til å reflektere fritt rundt problemstillingen «miljøutfordringer ved en petroleumsutbygging i Barentshavet». I samtlige intervjuer forsøkte vi å komme inn på forholdet til fiskeriene, vurderinger av andre miljøtrusler i regionen og befolkningens generelle holdning til petroleumsutvikling.

For å sikre intervjuobjektene en viss anonymitet vil vi i avsnittet med generelle trekk fra intervjumaterialet ikke identifisere enkeltpersoner eller -institusjoner, men kun angi gruppetilhørighet, f.eks. «fiskeriforsker» eller «representant for miljøvernorganisasjon».⁵ I den påfølgende oversikten over ulike holdninger i ulike institusjoner vil vi angi type institusjon der hvor dette bidrar til å kaste lys over nettopp slike ulikheter (f.eks. mellom myndigheter i de ulike nordvestrussiske regionene eller mellom miljøvern- og fiskeriforskningsinstitutter). Ingen intervjuobjekter angis med navn, men i enkelte tilfeller oppgir vi stilling.

Generelle trekk i intervjumaterialet

Vektlegging av ekspertmeningen og empiriske fakta

I studier av russiske miljødebatter er det en generell observasjon, særlig hvis man sammenlikner med norske forhold, at «ekspertmeningen» står betydelig sterkere enn «folkemeningen» (Hønneland 2003, 2005, Oldfield 2005). Mens vi i Norge legger betydelig vekt på hvordan et miljøforhold oppfattes av «folk flest», gjerne formet eller formidlet av en miljøvernorganisasjon som har tatt saken som «sin», oppleves det i Russland som atskillig viktigere hva «eksperterne» mener om det konkrete forholdet. Spørsmål knyttet til atomsikkerhet er et godt eksempel. Mens det i Norge f.eks. er skapt et generelt inntrykk av Kolahalvøya som «radioaktiv» – noe som bl.a. har ført til at Stortinget siden begynnelsen av 1990-tallet har bevilget over en milliard NOK til «atomoppyrddingen» i Nordvest-Russland – er man i Nordvest-Russland mer opptatt av at «våre eksperter vet hva de gjør», mao. at det russiske atomkomplekset

5 Der hvor ikke annet er angitt, er sitatet fra intervjuobjekter i Nordvest-Russland. Vi vil mao. spesifikt opplyse om hvilke sitater som er hentet fra intervjuobjekter utenfor regionen, dvs. i Moskva og St. Petersburg.

er i trygge hender. Miljøvernorganisasjoner oppfattes i Norge som grunnleggende legitime meningsbærere, med oppfatninger det må tas hensyn til i praktisk politikk. I Russland betraktes slike organisasjoner i mye større grad som «ekstremister», eller «alarmister», som en av forskerne vi intervjuet, omtalte dem som.⁶ Men det er også en viss ambivalens i forhold til miljøbevegelsen. Selv om den av mange omtales noe nedlatende, kan de samme menneskene i neste øyeblikk si at miljøorganisasjoner og *ekólogi* («økologene») – som miljøvernere gjerne omtales som – vil vite å si fra dersom det oppstår miljøproblemer. Man tillegger dem på denne måten en viktig rolle.

Nær knyttet til ekspertmeningen ligger vektleggingen av empirisk kunnskap snarere enn spekulasjoner og mer følelsesbasert formidling av ulike sakskompleks. Et gjennomgående trekk i våre intervjuer er vektleggingen av nettopp empiri, gjerne i form av erfaringer fra andre havområder hvor petroleumsutbygging har funnet sted, som det mest legitime utgangspunkt for å ha en mening om petroleumsutbyggingen i Barentshavet. Som en havmiljøforsker uttrykker det:

Det finnes selvsagt «grønne» som mener at alt vil ende med katastrofe, at man ikke må bygge ut, at fisken vil forsvinne osv. De forstyrrer oss selvsagt. For meg fremstår dette kun som emosjonelt basert selv om det også blant vitenskapsfolk finnes slike sympatier. Undersøkelser fra USA viser hvor mye følelser spiller inn, og hvor lite fakta slike spørsmål reiser. [...] Her er det et betydelig rom for spekulasjon. Det er en edel posisjon å innta: å ikke slippe noen til [på sokkelen]. Risikoer finnes selvsagt, men her er det viktig å finne et kompromiss. Selvsagt vil olje bevisst og ubevisst lekke ut, selvsagt vil dette ha en viss effekt på miljøet, men *hvor mye* det vil påvirke, er veldig vanskelig å forutse. Det er et empirisk spørsmål. [...] Hvis vi bygger på andres erfaringer, vil dette gå bra. I Sibir lekker 1–2 % av oljeproduksjonen ut i naturen på grunn av gammel teknologi, lekkasjer i rørsystemet osv., men i Nordsjøen mister man ikke mer enn en promille. [...] Ulykker er likevel vanskelig å unngå fullt ut, men andre lands erfaringer viser at disse problemene kan løses.

En annen havforsker sier følgende:

Som spesialist mener jeg at det ikke finnes trusler mot fiskebestandene i Barentshavet som er så store at de ikke kan overvinnes. Moderne

6 For en studie av betingelsene til en miljøvernorganisasjon i Nordvest-Russland, se Skedsmo (2005).

teknologi og statlige krav skulle borge for at dette går bra. Hvis det mot formodning ikke skulle gjøre det, ligger feilen hos ingeniørene, ikke i for lite oppmerksomhet mot miljøet.

En fiskeriforsker uttrykker det slik: «Erfaringer fra andre steder viser at oljevirkosomhet til havs ikke nødvendigvis fører til miljøkatastrofer. Se bare på Nordsjøen; det er ikke oljen som har ført til at fisket er dårlig der.» Selv enkelte miljøvernorganisasjoner var opptatt av å «arbeide med spesialister, få belyst sakens ulike sider, ikke bare være negative». En miljøforsker sier på sin side følgende: «I det hele tatt bør man ikke frykte for konsekvensene av oljevirkosomhet, men heller ta mulige konsekvenser med i beregningen og ta hensyn til dem i det konkrete prosjekt.» En fiskeriforsker har tidligere arbeidet i Sakha (republikk i det russiske fjerne østen) og overvåket følgene av en ulykke der: «Erfaringene derfra tilsier at populasjonene i løpet av en tre–fire år når sine gamle høyder. I Arkhangelsk forekommer det stadig små utslipp av oljeprodukter uten at det får særlige konsekvenser for fiskebestandene. Jeg forholder meg avslappet til oljevirkosomhet på sokkelen.» Han sier videre at han har et dårlig forhold til miljøvernorganisasjonene: «De skriker opp for hva det enn måtte være og overdriver selv den minste bagatell. De grønne er ofte dilettanter.» En miljøforsker uttrykker det slik: «De grønne har sin mening om saker og ting: De vil ikke egentlig bedrive noe, ikke bygge noe.»

Motvilje mot å gå inn i hypotetiske problemstillinger

Som nevnt innledningsvis er det et grunnleggende premiss for den norske debatten om petroleumsutbygging i Barentshavet at vi må ta høyde for mulige negative miljøkonsekvenser av en slik utbygging. I henhold til «føre-var-prinsippet», som siden begynnelsen av 1990-tallet har vunnet frem i internasjonal miljørett, ligger bevisbyrden for at det vil gå bra hos utbyggeren. Den russiske debatten synes i mye større grad å være preget av en oppfatning om at man ikke på forhånd kan vite hva slags problemer som vil oppstå, og at det derfor heller ikke er noen grunn til å innta en skeptisk holdning *a priori*. I stor grad forklares også befolkningens manglende interesse for problemstillingen med at «utbyggingen har jo ikke startet ennå».

En fiskeriforsker sier: «Fiskerne har foreløpig ingen innvendinger ettersom det ennå ikke finnes olje-/gassinstallasjoner på sokkelen.» En miljøbyråkrat: «Folk flest vil ikke ofre økologien mange tanker før det skjer en virkelig katastrofe.» Om Sjtokman

sier en annen miljøbyråkrat: «Folk tenker at dette er langt frem i tid og derfor lite å bry seg om for øyeblikket; den tid, den sorg.» En miljøforsker: «Det er jo ikke noe problem så lenge det ikke foregår noe offshore.» En annen miljøforsker: «Så lenge det ikke skjer noe konkret, er det lite befolkningen kan ta stilling til.» Eksempelene er mange og representerer nok en grunnholdning som skiller den russiske debatten fra den norske. Den er også med på å forklare hvorfor utbyggingen av Barentshavet på langt nær opptar folk så mye som den gjør i Norge.

Fravær av regional «klondykestemning»

Ytterligere et påfallende trekk i den russiske debatten er at det synes å være betydelig mindre regional entusiasme rundt en fremtidig petroleumsutbygging på sokkelen enn tilfellet er på norsk side. Faktisk er det ingen av personene vi intervjuet, som gir uttrykk for at de forventer betydelige positive konsekvenser for regional selsesetting (eller andre goder) av en slik utbygging. Lengst strekker en representant for regionale miljøvernmyndigheter seg når han sier at guvernøren riktignok vil støtte utbyggingen, men da kun fordi han forventer at det tross alt vil bli *noe* (men underforstått: lite) igjen i regionen. Gjennomgående hevdes det at bare utenlandske selskaper og Moskva vil sitte igjen med fortjenesten. En representant for et forskningsinstitutt i Arkhangelsk sier: «Vi føler ikke noen konkurranse med Murmansk. Hvor oljeselskapenes baser lokaliseres, spiller ikke noen stor rolle da alt uansett vil avgjøres i Moskva. Her i regionen vil vi bare få noen kontorer som vi ikke vil ha stor nytte av.»⁷ Enkelte går enda lenger og hevder at regionen kun vil ende opp med de negative konsekvensene av en utbygging. En representant for en miljøvernorganisasjon i Murmansk – som riktignok hevder at organisasjonen hans «ikke [er] kategorisk mot utbygging» – formulerer det slik:

Folk flest har ikke store forventninger til oljeutbyggingen. Erfaring fra Sakhalin tilsier at lokal arbeidskraft i liten grad vil bli benyttet, og at pengene forsvinner til investorer og føderale myndigheter. For folk i

⁷ Virksomhet på sokkelen utenfor territorialgrensene er i Russland underlagt regulering av føderale myndigheter; regionale myndigheter er uten innflytelse. Hvorvidt slik aktivitet vil komme den aktuelle regionen til gode, avhenger likevel av hvilken utviklingsmodell som velges (f.eks. utstrakt bruk av lokal arbeidskraft eller utvikling på *fly-in-fly-out*-basis). Se Brunstad *et al.* (2004) for en diskusjon av ulike scenarier for Nordvest-Russland knyttet til petroleumsutvikling i Barentshavet.

regionen blir den største forskjellen at prisene her – særlig på boliger – vil stige betraktelig. [...] For oss er fremtidsutsiktene lite lyse: Pengene vil forsvinne i den føderale kassa og til investorene; fisken vil bli utsatt for forurensning; lokalbefolkningen får høyere boligutgifter og lite annet. Deretter vil oljen før eller siden ta slutt, og det eneste vi sitter igjen med, er forurensningen.

Generelt er stemningen preget av en god porsjon fatalisme – et karaktertrekk som etter forfatterens erfaring er ganske utbredt i Russland også på andre livsområder. Utviklingen vil komme, man kan ikke gjøre noe med det. Dette kan også bidra til å forklare hvorfor fagmiljøer som ser problemer med en utbygging, allikevel konkluderer med at de er for at dette skjer (altså helt omvendt av norske forhold), og at selv mange som ikke ser noen fordeler ved utbygging, også støtter den.

Særtrekk ved de enkelte aktørgrupper

Føderale myndigheter

Vi fikk gjennomført intervjuer i Ministeriet for naturressurser (avd. for miljøvern, seksjon for akvatiske bioressurser og havmiljø) i Moskva og med representanter for det føderale naturressurstilsynet *Rosprirodnadzor* (eller underavdelinger av dette organet) i Murmansk, Arkhangelsk og Nenets. *Rosprirodnadzor* ble opprettet i forbindelse med den generelle reorganiseringen av det russiske føderale byråkratiet i 2004 og er underlagt Ministeriet for naturressurser.⁸

Intervjuet i Moskva ga oss fremfor alt det inntrykk at spørsmål om petroleumsutbygging i Barentshavet er temmelig perifert for ministeriets avdeling for miljøvern, selv for seksjonen for havmiljø. Til tross for at personene vi intervjuet er sentrale i miljøsamarbeidet med Norge i nord, gir de i liten grad inntrykk av å være informert om petroleumsutbyggingen på sokkelen eller å ha synspunkter på den. De fortalte faktisk at miljøsidene i ministeriet ikke blir trukket inn i forberedelsen av lisensrunder (hvor jo ministeriet for øvrig spiller en hovedrolle). På direkte spørsmål om hovedutfordringer knyttet til petroleumsutbygging i nord svarer de at disse ligger i å utforme et konsistent lovverk: «Vi har en svært vanskelig lovgiv-

8 For en oversikt over det russiske miljøvernbyråkratiet etter reformen av Russlands føderale statsapparat i 2004, se Hønneland & Jørgensen (2005, 2006a, 2006b).

ningssituasjon, lovene er tildels innbyrdes motstridende, og det er vanskelig å endre dem, legge til noe eller trekke fra. I det hele tatt er det altfor mange lover.»

De regionale representantene for Rosprirodnadzor synes å stå problemstillingen nærmere, men heller ikke disse er spesielt skeptiske. Representanten i Murmansk omtaler seg som «forsiktig optimist». Han ser ikke petroleumssektoren som noen stor trussel mot miljøet, men er mer opptatt av de militære, som han karakteriserer som «en stat i staten», uten respekt for sivil miljølovgivning. Byråkraten i Arkhangelsk virker mer desillusjonert og gir uttrykk for uro over situasjonen, men dette er mer en følge av situasjonen for miljøvernforvaltningen i Russland generelt enn av konkrete utfordringer fra petroleumssektoren. I Nenets opplevde vi paradoksalt nok – mistroen mot petroleumsutbygging var her generelt større enn i Murmansk og Arkhangelsk – at representanten for miljøvernmyndigheten var den av våre intervjuobjekter som så færrest problemer med olje- og gassutvinning på sokkelen. Som de fleste andre mente han at det ikke var noen grunn til å fokusere på problemer før de hadde oppstått, og at vitenskapelige undersøkelser ville vise oss hva som må tas særskilt hensyn til (se diskusjonen ovenfor). Både i Ministeriet for naturressurser og hos de regionale avdelingene til Rosprirodnadzor i Nordvest-Russland trakk man frem stenging av områder for petroleumsvirksomhet som et mulig tiltak for ytterligere vern av havmiljøet.

Regionale myndigheter

Det er først i senere år at regionale myndigheter i Nordvest-Russland har opprettet egne miljøvernavdelinger (som supplement til føderale miljøvernmyndigheters representasjon i regionen). I Murmansk besøkte vi en helt nyopprettet avdeling; sjefen ga uttrykk for at hans fullmakter fortsatt var uklare. Han var mest opptatt av at en petroleumsutbygging neppe ville ha særlig positive konsekvenser for regionen, men ga ikke uttrykk for å frykte de miljømessige konsekvensene. Generelt var han opptatt av opplysningsaktiviteter overfor befolkningen og mente norske oljeselskaper kunne skaffe seg betydelig goodwill ved å sponse bussturer for barn ut i naturen o.l. Skepsisen mot petroleumsvirksomhet på sokkelen var større i Nenets.⁹ Våre intervjuobjekter hos regionale myndigheter der

9 Som nevnt innledningsvis, stilte ikke de regionale myndighetene i Arkhangelsk opp til intervju med oss.

fremhevet at isforhold og svært grunne farvann vil vanskelig- eller umuliggjøre oppryddingsarbeidet etter oljeutslipp. Det ble også påpekt at «russisk mentalitet» er et problem fra et miljøståsted: Verken arbeidere eller inspektører er tilstrekkelig opptatt av at de fastsatte miljøstandarder blir etterlevd.

Forskningsmiljøer

Forskningsmiljøene vi gjennomførte intervjuer hos, kan deles i tre hovedgrupper, underlagt henholdsvis fiskeriforvaltningen (som siden 2004 sorterer under Landbruksministeriet), miljø- og ressursforvaltningen (Ministeriet for naturressurser) og Det russiske vitenskapsakademiet. Til en viss grad må de problemoppfatninger og prioriteringer det ble gitt uttrykk for, ses i lys av de ulike institusjonenes interesse- og kompetanseområder, og dermed mulighet for oppdrag knyttet til petroleumsutbygging i Barentshavet.

Det generelle inntrykket fra intervjuene med representanter for fiskeriforskningsinstituttene er at disse i utgangspunktet nærte en viss skepsis mot petroleumsutbygging på sokkelen (som en potensiell «konkurrent» for fiskerinæringen), men nå inntar en klart positiv holdning. I Arkhangelsk understreket man at vi ennå ikke har noen empiri å bygge på fra Barentshavet, men at erfaringer fra andre havområder gjør at man forholder seg avslappet til spørsmålet. Stenging av områder for petroleumsvirksomhet nevnes som et relevant vernetiltak med en viss tradisjon i russisk miljø- og naturforvaltning. Å stenge områder bare i visse deler av året er problematisk, hevdes det. Hvis oljen etter en ulykke skulle synke ned på bunnen i kystnære områder, vil den virvles opp igjen ved første storm. Det tar tid å lege sår og skulle f.eks. ulykken være ute på høsten, vil skadene til våren kunne bli store. Det er helt klart at sel og hval vil kunne skades alvorlig av oljeutslipp. Størst fare er det for hvalrossen. I Murmansk sa man at man var kommet til den erkjennelsen at olje- og gassutvinning ville skje uavhengig av hva dette instituttet mener, og at man «i prinsippet ser på petroleumsutbygging med optimisme». Som flere andre benyttet våre intervjuobjekter der uttrykket at man «må finne et felles språk» (i dette tilfellet mellom fiskeri- og petroleumsinteresser). Det ble igjen vist til at erfaring fra andre havområder ikke gir noen grunn til pessimisme. Man la heller ikke skjul på at petroleumssektoren var en ny inntektskilde for instituttet. Liknende holdninger møtte vi hos instituttets føderale motpart i Moskva. I enda større grad ga man her uttrykk for at det ikke er noen grunn til å frykte petroleumsutbygging: «Dette kan

t.o.m. ha positive effekter for fiskebestandene. I Mexicogolfen har bestandene faktisk økt i områdene rundt boreplattformene. Jeg var imponert over å se hvordan fiskefartøyene praktisk talt holdt på rett under plattformene.» Dette ble omtalt som den såkalte «reveffekten». Generelt legger man blant fiskeriforskningsinstituttene til grunn at oljeutslipp vil finne sted, men at de vil være håndterlige.

«Miljø- og ressursforskningsinstituttene» (ett i Moskva og to i St. Petersburg) inntok i enda større grad en mer rent vitenskapelig holdning til problemstillingen vår. Man var opptatt av ulike spesifikke miljøutfordringer. Fra flere hold ble det hevdet at man har utilstrekkelige data: Sjtokman-området er svært dårlig undersøkt. Man vet lite om de biologiske ressursene på stedet, om truede arters vilkår, antall osv. Kvaliteten og sammensetningen av gass og kondensat fra feltet er ikke engang fastslått. Følgelig er det heller ikke mulig å si hvordan utslipp vil reagere med vannet rundt. Det begynner å bli liten tid til å gjøre vitenskapelige undersøkelser. De teknologiske løsningene er ennå ikke avklart, og man trenger tre år på å foreta undersøkelser i felten og få tilstrekkelige tidsserier. I henhold til den prosjekterte tidsplanen er det allerede ingen tid igjen til å foreta disse. Dertil kommer at stedet geologisk er preget av forkastninger med fare for jordskjelv – de atlantiske skjelvne – som kommer og går med ca. 20 års mellomrom. Dette har ingen tatt hensyn til i Sjtokman-planene. Hva dette vil ha å si for under vannsrørledningene, vet ingen.

Isforholdene er for tiden relativt greie. Havsirkulasjonen er nå slik at Arktis holdes relativt varmt. Men hvordan det vil utvikle seg, er vanskelig å si. Dette endres konstant, og man mener at sirkulasjonen kan endres slik at forholdene blir kaldere. På den annen side kan det tenkes at klimaendringene vil veie opp for dette. Fra ett av miljøforskningsinstituttene ble det stilt spørsmål ved om den teknikken man har tilgjengelig til å styre isfjell o.l. unna, er god nok. Isforskere hevder imidlertid at problemene med isfjell på Sjtokman i prinsippet er løst.

Faren for oljesøl er et gjennomgående tema, som nevnt tidligere, men ved ett av instituttene var man også svært opptatt av konsekvensene av bekjempelsesmetodene. I dag er problemet at ingen har oversikt over de langsiktige effektene av de kjemiske midlene som brukes. F.eks. innebærer mange metoder at oljen synker til bunns. Problemet er tilsynelatende løst, men i virkeligheten ødelegges havbunnen. Når en katastrofe oppstår (som det skjedde i Uzinsk i republikken Komi i 1994), melder det seg firmaer fra hele verden med hver sin metode, og man velger et tilbud uten å kjenne conse-

kvensene. I Russland er dette helt ukontrollert. Myndighetene vil være opptatt av å gjøre ting så billig som mulig. Man mener også at det bør utvikles metoder for forsvarlig stenging av oljebrønner.

Også ved det ene av de to vitenskapsakademiinstituttene vi besøkte, var man mest opptatt av seismiske studier, herunder jordskjelvfaren. Det var her det ble konkludert med (se sitat ovenfor) at man i det hele tatt ikke bør frykte konsekvensene av oljevirk-somhet, men heller ta slike med i beregningen. Også ved det andre instituttet i denne kategorien – et marinbiologisk institutt – hadde man en grunnleggende positiv innstilling til petroleumsvirksomhet på sokkelen. Som det ble sagt her:

Vi er kategorisk mot å ikke utnytte de ressurser vi har tilgjengelig. Ingen land ville latt være å gjøre dette. Finnes det virkelig seriøse krefter i Norge som ikke ønsker utbygging i Barentshavet? En viss risiko er knyttet til olje-/gassutvikling til havs, men hvis vi aldri skulle ta noen risiko, ville vi heller aldri hatt noen utvikling. Uten vilje til å ta risiko ville vi ikke kjørt biler eller fløyet til månen.

Miljøvernorganisasjoner

De to miljøvernorganisasjonene vi konsulterte i Nenets, den ene knyttet til nenetsiske urfolksinteresser, var blant de mest kritiske i utvalget vårt til petroleumsutvinning på sokkelen. Kritikken gikk mest på at de som er mest berørt, i minst grad blir hørt, og at informasjon er lite tilgjengelig: «Miljøkonsekvensutredninger gjøres av selskapene, men det er nesten umulig å få tak i dem. De finnes i ett eksemplar i ett eller annet bibliotek.» Dessuten – som de fleste intervjuobjektene påpekte (se diskusjonen ovenfor): Det er ingen grunn til å forvente særlig positive ringvirkninger av en petroleumsutbygging i regionen. Det ble også påpekt at lokalbefolkningen i Varandej i sin tid ble «omplassert» til Narjan-Mar uten kompensasjon.

Problematikken vår sto noe fjernere for de to miljøvernorganisasjonene vi konsulterte i Arkhangelsk. Den ene er en regional avdeling av Det allrussiske naturvernforbundet og har gode forbindelser til myndighetene. Den har ikke noen oppmerksomhet mot havområdene, men kan etablere høringer hvis man ønsker det. Forbundet driver hovedsakelig med opplæring og er opptatt av «å ikke bare være negativ». I tillegg besøkte vi i Arkhangelsk en sammenslutning av mindre miljøvernorganisasjoner. Som mange andre i denne byen var man her mer opptatt av farene ved oljetransport enn ved petroleumsutvinning til sjøs. Man var generelt skeptisk til

russisk miljøforvaltning med de stadige omorganiseringene samt «den menneskelige faktor» (manglende håndhevelse og mulig korrupsjon). Det ble også påpekt at Arkhangelsk-fiskerne de senere år ikke har hatt noen samlende organisasjon som kan forsvare deres interesser overfor petroleumssektoren.¹⁰

Den av miljøvernorganisasjonene som hadde størst oppmerksomhet mot og best innsikt i dilemmaer knyttet til petroleumsutbygging på sokkelen, var WWFs kontor i Murmansk. Man er heller ikke her mot slik utbygging, men ønsker strengere miljøkrav, bedre oljevernberedskap og økt folkeopplysning. Konkret arbeider man for å opprette nasjonalparker i kystområdet og organisere redningsbrigader av frivillige langs kysten. I større grad enn andre fremhevet de også at konflikter med fiskeriene uunngåelig vil melde seg, selv om de – som mange andre påpeker – ikke er så synlige (for det russiske øye, i alle fall) ennå:

Folk bryr seg knapt om olje- og gassutbyggingen, heller ikke fiskerne. For øyeblikket er det ingen konflikter mellom fiskeri- og petroleumssektoren. Men de vil helt sikkert komme så snart utbyggingen får fart på seg. På havet har det alltid vært «kollisjoner» og vil alltid være det. Skulle oljeselskapene mene at fiskerne fisker for nær oljeinstallasjonene, vil de bare be dem fjerne seg. I en konflikt vil olje- og gassinteressene utvilsomt vinne over fiskerne. De kan bare vise skattedebatten til myndighetene, så fremgår det klart hvilken sektor som gir størst gevinst.

Næringsaktører

Som nevnt innledningsvis, var det vanskeligere å få i stand intervjuer med næringsaktører, delvis fordi de generelt er mindre tilgjengelige enn myndigheter, forskningsinstitusjoner og miljøvernorganisasjoner, delvis fordi vi valgte å ikke sette inn noe hovedstøt mot dette segmentet på bekostning av de øvrige.

I Murmansk intervjuet vi en representant for ledelsen i leteselskapet *Arktikmorneftegazrazvedka*. Som ventet kunne han rapportere at det ikke var noen grunn til å frykte petroleumsutvinning

10 Det samme argumentet ble også fremført i Nenets. Bakgrunnen er at alle fiskeriaktiviteter i Nordvest-Russland i sovjettiden var samlet under paraplyorganisasjonen *Sevryba* («Nordfisk»). Denne mistet gradvis sin innflytelse utover 1990-tallet og endte til slutt opp som et lite Murmansk-basert rederi. Opplevelsen av at fiskerinæringen nå fremstår som fragmentert, må altså ses i lys av at den tidligere var underlagt en samlende organisasjon. For en gjennomgang av russisk fiskeriforvaltning, se Hønneland (2004) eller Hønneland & Jørgensen (2006a, 2006b).

på sokkelen ut fra miljø- eller fiskerihensyn: «De økologiske standardene er svært strenge i Russland: fullt på høyde med andre land og av og til strengere.» Man rapporterte om et godt forhold til miljøvernbevegelsen, erkjente at det kan bli visse konflikter med fiskerinæringen, men mente disse ikke vil bli så store at de ikke kan overvinnes.

I Nenets fikk vi et intervju med to «teknikere» som arbeidet ved utskipingsterminalen i Varandej.¹¹ Disse fortalte en helt annen historie: om manglende respekt for miljøstandarder hos oljeselskapene og inspeksjoner à la Potemkin. Potemkin var Katarina den stores medhjelper, som satte opp kulisselandsbyer når keiserinnen var på reise, for å gi henne inntrykk av en blomstrende russisk landsbygd. I vårt tilfelle er det uklart om det dreide seg om avtalt spill med inspektørene, eller om inspeksjonene ikke kom tilstrekkelig overraskende. I alle tilfelle fikk man satt opp tilstrekkelig med «kulisser» – som bl.a. omfattet nye lag med ren sand på grunnen – til at inspektørene kunne slå fast at alt var i sin skjønneste orden. Våre samtalepartnere mente problemet ikke dreide seg om miljølovgivning, men om mangel på *kultur* i holdningen til det omkringliggende naturmiljø.

Konklusjon

Det er flere ulikheter mellom den norske og den russiske debatten om petroleumsutvinning i Barentshavet. For det første står «ekspertmeningen» betydelig sterkere i den russiske debatten, empirisk kunnskap likeså. «Folk flest» og miljøvernaktivister anses i mindre grad som legitime meningsbærere. Et gjennomgående trekk i intervju materialet vårt, uavhengig av hvilken type institusjon intervjuobjektet kommer fra, er vektleggingen av konkrete erfaringer fra andre havområder. Disse tilsier riktignok at det kan oppstå konflikter mellom petroleumsinteresser på den ene siden og miljøhensyn og fiskerinæringen på den andre, men de sier også at problemene og konfliktene sjelden blir betydelige. For det andre, og relatert til det første forholdet, er det en generell motvilje mot å gå inn i det som oppfattes som hypotetiske problemstillinger. I den norske debatten er det grunnleggende legitimt å innta en skeptisk holdning fordi vi ikke kjenner til alle mulige negative miljøkonsekvenser av en petroleumsutbygging. I den russiske debatten synes det å være tvert om: Vi kan ikke være kritiske så lenge vi ikke kan konkretisere de fremtidige problemene. Den samme tankegangen brukes av mange

¹¹ Kontakten ble formidlet av en representant for en miljøvernorganisasjon.

av våre intervjuobjekter også når de skal forklare manglende miljøengasjement hos befolkningen i tilknytning til petroleumsutbyggingen: De kan jo ikke være mot dette *før* en ulykke har inntruffet. For det tredje er det et påfallende fravær av petroleumsbegeistring i Nordvest-Russland, sammenliknet med stemningen i Nord-Norge. Våre intervjuobjekter hevder gjennomgående at fortjenesten vil gå til investorer og føderale myndigheter, og at regionen nesten bare vil sitte igjen med mulige negative konsekvenser.

Ministeriet for naturressurser, som altså er ansvarlig for Russlands miljøpolitikk, synes i liten grad å være opptatt av miljøkonsekvenser av en petroleumsutbygging i Barentshavet. I den grad man ser konkrete miljøutfordringer, er disse begrenset til at den interne konsistensen i lovverket bør bedres. Heller ikke de regionale avdelingene til naturressurstilsynet Rosprirodnadzor i Nordvest-Russland, eller miljøvernmyndighetene under regionens guvernører, så særlige problemer knyttet til en utbygging. Et mulig unntak var Nenets, hvor skepsisen generelt var større enn i Murmansk og Arkhangelsk (men hvor den regionale representanten for Rosprirodnadzor på den annen side var blant de mest entusiastiske).

Blant forskningsinstituttene syntes miljøforskning sinstituttene under Ministeriet for naturressurser å innta en rent «vitenskapelig» holdning til problematikken, med vekt på isfjell, faren for jordskjelv, metoder for bekjempelse av oljesøl og forsvarlig stenging av oljebrønner. Ved fiskeriforskning sinstituttene og instituttene underlagt vitenskapsakademiet hadde man mer direkte positive synspunkter på en petroleumsutbygging til sjøs (delvis fordi dette var i ferd med å gi dem nye oppdrag, kan man anta). Flere av våre intervjuobjekter ved disse instituttene var blant de mest bombastiske i sine uttalelser, jf. sitatet: «Vi er kategorisk mot å ikke utnytte de ressurser vi har tilgjengelig. Ingen land ville latt være å gjøre dette.» Materialet vårt er for tynt til å trekke generelle slutninger om miljøholdninger hos aktører i den nordvestrussiske petroleumsnæringen. Vi fikk i våre intervjuer høre alt fra solskinnshistorier («vår miljølovgivning er fullt på høyde med det beste i verden») til fortellinger om fullstendig mangel på respekt for reguleringene, forhold det for øvrig ikke trenger være noen motsetning mellom.

Blant miljøorganisasjonene vi konsulterte, var WWFs kontor i Murmansk mest involvert i aktiviteter relatert til en fremtidig petroleumsutbygging på sokkelen. Organisasjonen arbeider for å opprette nasjonalparker i kystområdet og organisere redningsbrigader av frivillige langs kysten. Man er ikke motstander av utbygging, men ønsker strengere miljøkrav og bedre oljevernberedskap. Organisa-

sjonene i Arkhangelsk sto problematikken noe fjernere og var mer opptatt av problemer knyttet til oljetransport. Igjen var det i Nenets holdningen var mest klart negativ. I tillegg til at man ikke opplevde særlig positive ringvirkninger av den eksisterende (landbaserte) petroleumsutvinningen, var man opptatt av manglende innsyn i mulige negative miljøkonsekvenser. Man kan ikke si at petroleumsaktiviteter på sokkelen per i dag er et sentralt anliggende for miljøorganisasjoner i Nordvest-Russland, men det betyr ikke at det ikke finnes noe grunnlag for å reise en miljøopinion dersom konkrete problemer skulle oppstå. Det så man i forbindelse med utslippet fra en oljetanker ved Onega i Kvitsjøen i 2004. Også på Sakhalin har miljøproblemer i forbindelse med petroleumsutbyggingen virket mobiliserende. Inntil videre forholder miljøvernere i Nordvest-Russland seg i stor grad avventende, men de vil ha en resonansbunn regionalt dersom oljevirkningsomheten skaper påviselige problemer, og særlig dersom de regionale økonomiske ringvirkningene er begrenset.

Litteratur

- Brunstad, Bjørn, Eivind Magnus, Philip Swanson, Geir Hønneland & Indra Øverland (2004) *Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region towards 2015*. Delft: Eburon Academic Publishers.
- Hønneland, Geir (2003) *Russia and the West: Environmental Co-operation and Conflict*. London & New York: Routledge.
- Hønneland, Geir (2004) *Russian Fisheries Management: The Precautionary Approach in Theory and Practice*. Leiden & Boston, MA: Martinus Nijhoff Publishers.
- Hønneland, Geir (2005) *Barentsbrytninger: norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hønneland, Geir & Jørgen Holten Jørgensen (2005) «Federal Environmental Governance and the Russian North», *Polar Geography* 29(1): 42–57.
- Hønneland, Geir & Jørgen Holten Jørgensen (2006a) *Moderne russisk politikk: En innføring i Russlands politiske system*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hønneland, Geir & Jørgen Holten Jørgensen (2006b) «Administrativ reform i Russland», *Nordisk Østforum* 20(1): 45–62.
- Jensen, Leif Christian (2006) «Boring som miljøargument? Norske petroleumsdiskurser i nordområdene», *Internasjonal politikk* 64(3): 295–309.
- Moe, Arild (2006) «Sjtokman-beslutningen: Forklaringer og implikasjoner», *Nordisk Østforum* 20(4): 398–403.
- Oldfield, Jonathan D. (2005) *Russian Nature: Exploring the Environmental Consequences of Societal Change*. Aldershot & Burlington, VT: Ashgate.
- Rubin, Herbert J. & Irene Rubin (2005) *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Skedsmo, Pål (2005) «Doing Good» in Murmansk? *Civil Society, Ideology and Everyday Practices in a Russian Environmental NGO*. FNI Report14/2005, Lysaker: Fridtjof Nansens Institutt.